
STAREA DE SPIRIT ÎN MOLDOVA DE EST LA ÎNCEPUTUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (AUGUST 1914)

Alin SPĂNU*

Cuvinte cheie: *Primul Război Mondial, Moldova, informații, Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale*

Keywords: *The First World War, Moldova, intelligence, the Directorate of Police and General Security*

Abstract

When the World War I had begun (July 1914), the Romanian Government asked the Directorate of Police and General Security to test the „mood” of the population. The purpose was to find out if people wanted an alliance with Russia against Austro-Hungary in order to release Transylvania. The Security agents went to towns, villages, discussed with officials, businessmen, soldiers and peasants and sent the results to Bucharest.

Izbucnirea Primului Război Mondial sau Marele Război, cum i s-a spus după ce armele au tăcut, a început de la un glonț sârb care a curmat viața prințului moștenitor al Imperiului austro-ungar, Franz Ferdinand, la 28 iunie 1914. A urmat declarația de război a Vienei către Serbia și așa a început un carusel al declarațiilor belicoase ale alianțelor politico-militare din care făceau parte cele două state, Antanta (Anglia, Franța și Rusia) și Puterile Centrale (Imperiul german, Imperiul austro-ungar și Imperiul otoman). Primul front militar a fost deschis la granița României de Imperiul austro-ungar, care a atacat Serbia. Un al doilea front, tot în apropierea granițelor naționale, a fost în Galiția, care s-a extins și în Bucovina, între armatele austro-ungare și cele țariste.

România, stat aflat în tabăra Puterilor Centrale din punct de vedere al alianței, avea conaționali sub dominația grea a ungarilor și a rușilor, ceea ce punea în dilemă guvernul de la București în privința opțiunii militare. Pe acest fond guvernul liberal condus de Ion (Ionel) I. C. Brătianu, a cerut Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale (DPSG), principala structură informativă/contrainformativă a statului, să monitorizeze starea de spirit a populației, deoarece opinia publică avea un rol important în direcționarea politicii externe românești. Pentru o bună cunoaștere a stării de spirit a populației DPSG a acționat prin agenți de informații pentru a sonda părerile românilor privind un eventual conflict. Au fost trimiși agenți de siguranță și agenți acoperiți (jurnaliști, militari etc.), care au efectuat cercetări în mediul urban și rural între proprietari, comercianți, militari și țărani, români și minoritari. Scopul testării era

* Centrul de Studii Euro-Atlantice, București.

dacă, în opinia lor, era mai bine să mergem alături de Imperiul austro-ungar pentru eliberarea Basarabiei sau cu Imperiul țarist pentru dezrobirea românilor transilvăneni.

Un agent acoperit – „Z” – a raportat la 31 iulie 1914 despre discuțiile avute în trenul București – Iași cu ofițeri din Regimentul VII „Racova” nr. 25 Vaslui. Aceștia i-au afirmat că Petre P. Carp⁶²⁰, fost lider conservator și prim-ministru, deși originar din Țibănești (județul Vaslui), este rău văzut, mai ales după poziția avută la Consiliul de Coroană din 21 iulie 1914⁶²¹ când a propus intrarea în război alături de Puterile Centrale. Mai mult, ofițerii au spus că „nu putem aproba politica unui om care vrea să piardă țara”⁶²².

Agentul de siguranță nr. 38 a efectuat cercetări în județul Fălciu și a constatat că oamenii doresc să meargă la luptă alături de Rusia. La Huși a observat că mulți moșneni au pământuri în Basarabia și „deci, trebuie să meargă cu Rusia contra Austriei”⁶²³. În discuțiile cu mai mulți ofițeri de rezervă din Huși aceștia i-au spus că „rău ar face M.S. Regele dacă va da ordin să mergem cu Austro-Ungaria”⁶²⁴, deoarece în caz de mobilizare populația ar vrea să meargă cu Rusia. Un proprietar din același oraș, Nicolae Palojean, i-a destăinuit agentului că mai mulți locuitori au elaborat, semnat și trimis o petiție la Moscova în care afirmau că românii din județul Fălciu vor merge „la nevoie”⁶²⁵ alături de armata rusă. Aceeași stare de spirit o aveau și locuitorii din satele Pogonești – Stăniilești – Lunca – Blejeani – Vetrișoia – Siminești – Satu Nou – Belizeni – Fălciu, unde agentul a discutat cu țărani, comercianți și funcționari de la primării. Pe aceeași linie s-au înscris și părerile locuitorilor din localitățile Oltenesti – Curteni – Crețești – Gurbani și Șchiopeni. În ansamblu, populația din județul Fălciu era de părere ca, în caz de mobilizare, România „să meargă cu Rusia”⁶²⁶, însă până atunci urmărește desfășurarea evenimentelor „cu cea mai mare și perfectă liniște”⁶²⁷.

Pe traseul Focșani – Bacău – Roman – Piatra-Neamț, în prima săptămână din luna august 1914, s-a deplasat agentul „G”, care a concluzionat că în Moldova există „un singur curent, acela rusofil”⁶²⁸, în pofida zvonurilor lansate de Constantin Stere⁶²⁹,

⁶²⁰ Petre P. Carp (n. 28 iunie 1837, Iași – d. 19 iunie 1919, Țibănești-Vaslui) a fost unul din întemeietorii societății Junimea (1863), o politic conservator, deputat (1867), senator (1877), președintele Partidului Conservator (1891-1907) și prim-ministru (1900-1901 și 1910-1912).

⁶²¹ Pe larg despre desfășurarea Consiliului de Coroană din 21 iulie 1914, în: Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 53-87.

⁶²² Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), fond Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale (în continuare: DPSG), dosar 108/1914, f. 5.

⁶²³ *Ibidem*, f. 46.

⁶²⁴ *Ibidem*.

⁶²⁵ *Ibidem*.

⁶²⁶ *Ibidem*.

⁶²⁷ *Ibidem*.

⁶²⁸ *Ibidem*, f. 16.

⁶²⁹ Constantin Stere (n. 1 iunie 1865, Ciripcău-Soroca – d. 26 iunie 1936, Bucov-Prahova) a aderat la mișcarea revoluționară a narodnicilor ruși fiind exilat în Siberia (1886-1892). În România a devenit profesor la Universitatea din Iași și membru al Partidului Liberal (până în 1916). A militat pentru o alianță cu Puterile Centrale din cauza resentimentelor față de Rusia. A rămas în teritoriul ocupat (noiembrie 1916) și a editat ziarul „Lumina”. A fost președintele Sfatului Țării de la Chișinău (aprilie-noiembrie 1918), a fost judecat pentru colaboraționism și condamnat la exil (decembrie 1918), însă a fost

un rusofob declarat și a propagandei austriece susținute de ziarul „Opinia” din Iași. În rândul intelectualilor se discuta că alături de Rusia vom elibera Transilvania și Bucovina, însă în caz contrar trupele țariste pot preface Moldova în ruină în doar 48 de ore. Aflat la Piatra-Neamț, fostul premier conservator Theodor Rosetti⁶³⁰, participant la Consiliul de Coroană, a declarat că Petre P. Carp „are întotdeauna alte păreri, noi însă trebuie să fim neutri, iar în caz contrar trebuie să mergem alături de Rusia”⁶³¹. Despre boala regelui Carol I oamenii au considerat că acesta „se face bolnav”⁶³² numai pentru a nu merge la luptă în alianță cu Rusia.

La 5 august 1914 în Moldova au început rechizițiile, ceea ce „a speriat”⁶³³ pe locuitori. La Roman, o dată cu venirea primelor ordine de concentrare, s-a produs „o adevărată consternare”⁶³⁴, iar un zvon a alimentat partida antirăzboi: ministrul de Interne, Vasile G. Morțun⁶³⁵, originar din Roman, și-a mutat la București toată averea pe care o avea în Moldova. Un alt zvon era acela că Liga Culturală pentru Unitatea Tuturor Românilor ar fi făcut pe ascuns propagandă în favoarea Rusiei și a intrării României în război alături de armata țarului. De asemenea, mediile cercetate au afirmat că o politică alături de Austro-Ungaria și Germania este contrară „aspirațiilor noastre legitime, contrară destinului nostru”⁶³⁶. Intelectualii locali, formatori de opinie, foloseau orice prilej public pentru a afirma că în actualul conflict noi, românii, „mergem pentru sora noastră latină, Franța”⁶³⁷. Imperiul austro-ungar era criticat pentru ultimatumul la adresa Serbiei, cu intenția „să-i fie vasală”⁶³⁸, însă în viitor putea avea aceeași pretenție și de la România.

În privința cu care tinerii au răspuns ordinelor de concentrare s-a constatat un entuziasm scăzut, în principal din cauza persecuțiilor suferite din partea superiorilor în timpul campaniei din al Doilea Război Balcanic (1913). În comuna Gârleni, județul Bacău, nu au răspuns mulți, unii ar fi înnebunit, iar alții s-ar fi sinucis „de groaza ce au avut anul trecut”⁶³⁹. Unii soldați schimbași din Regimentul 24 Artilerie (mutat la 1 aprilie 1914 de la Botoșani la Roman) și-au vândut caii din cauza sărăciei, astfel că ajunși la unitate fără cabaline au fost trimiși la vatră. La Regimentul 55 Infanterie rezervă din Piatra-Neamț, Compania 6, se afla ca instructor un elev de la

ales deputat de Soroca (1919). A revenit la catedră și în viața politică, aderând la Partidul Țărănesc (până în 1930).

⁶³⁰ Theodor Rosetti (n. 5 mai 1837, Solești-Vaslui – d. 17 iulie 1923, București) a fost co-fondator al Junimii, a condus revista „Convorbiri Literare” (1867-1895), a aderat la Partidul Conservator fiind ales deputat din 1875. A ajuns premier (aprilie 1888-aprilie 1889), guvernator BNR (1890-1895) și președinte al Senatului (martie-iulie 1913).

⁶³¹ ANIC, fond DPSG, dosar 108/1914, f. 18.

⁶³² *Ibidem*.

⁶³³ *Ibidem*, f. 17.

⁶³⁴ *Ibidem*, f. 16.

⁶³⁵ Vasile G. Morțun (n. 30 noiembrie 1860, Roman – d. 30 iulie 1919, Broșteni, Neamț), publicist, deputat socialist (1888, 1891, 1894), trece la liberali (1899) și devine parlamentar (din 1901). Este ministrul Lucrărilor Publice (martie 1907-decembrie 1910) și ministru de Interne (ianuarie 1914-decembrie 1916).

⁶³⁶ ANIC, fond DPSG, dosar 108/1914, f. 16.

⁶³⁷ *Ibidem*.

⁶³⁸ *Ibidem*.

⁶³⁹ *Ibidem*, f. 17.

Școala Militară de Ofițeri care „persecută pe rezerviști”⁶⁴⁰. În urma unei greve spontane a militarilor instruiți, care nu au mai vrut să execute ordinele considerate bătaie de joc, elevul-instructor și-a schimbat atitudinea. Agentul a constatat că militarii acestui regiment nu erau bine echipați, iar un soldat mai slab de înger s-a sinucis. Plângeri existau și asupra căpitanului Stamatiaide din Regimentul 15 Infanterie, tot din Piatra-Neamț, care se poartă „prea aspru”⁶⁴¹ cu subordonații, dar în afara unității „face socialism”⁶⁴². Propaganda socialistă o realiza împreună cu un alt camarad, căpitanul Stănciulescu, care între timp a fost mutat în București, la Marele Stat Major. Inițial starea de spirit a fost îngrijorătoare, însă interviurile cu același mesaj acordate de oamenii politici din toate partidele, precum Emil Costinescu⁶⁴³, Alexandru Marghiloman⁶⁴⁴ și Take Ionescu⁶⁴⁵, au liniștit spiritele.

Evreii din Moldova fiind îngrijorați de evenimentele în curs s-au adresat marelui rabin din Buhuși cu întrebarea cât timp va dura războiul. Acesta a răspuns că în foarte scurt timp conflictul se va termina, ceea ce a liniștit spiritele coreligionarilor. Aceștia îl venerau pentru predicțiile sale din anii anteriori, care s-ar fi împlinit în totalitate. O parte din evreii din regiune s-au pronunțat pentru neutralitatea României în conflict, însă în acest caz trebuia amânat idealul național, Ardealul, „pentru încă mulți ani”⁶⁴⁶. La Regimentele 27 și 67 Infanterie din Bacău, unde se aflau mulți concentrați evrei, s-a dat ordin gradaților să nu le mai dreseze acestora „cuvântul de jidan”⁶⁴⁷, deoarece toți sunt militari români sub drapelul țării. Aceasta a condus la „o frumoasă atmosferă”⁶⁴⁸ din partea evreilor concentrați, dar și a celor din județul Bacău.

Același agent „Z” s-a aflat în perioada 8 - 11 august 1914 la Vaslui, vizitând Regimentele 25 și 65 Infanterie și locuind la Hotel Europa. Sublocotenenții Bălășescu și Rădulescu din Regimentul 65 Infanterie au fost deschiși dialogului, iar primul era la curent „cu toată mișcarea și agitația spiritelor”⁶⁴⁹, adică cu simpatiile și antipatiile întregului corp ofițeresc din garnizoană. Ca și cei din alte părți ale Moldovei, Bălășescu nu s-a sfiit să declare agentului: „Noi, moldovenii, vom fi primele victime ale unui război nenorocit și va fi nenorocit chiar dacă am învinge momentan pe

⁶⁴⁰ *Ibidem*.

⁶⁴¹ *Ibidem*.

⁶⁴² *Ibidem*.

⁶⁴³ Emil Costinescu (n. 12 martie 1844, Iași, – d. 11 iunie 1921, București) a fost un om politic liberal și economist. A deținut portofoliul Finanțelor în perioadele 1902-1904, 1907-1910 și 1914-1916.

⁶⁴⁴ Alexandru Marghiloman (n. 27 ianuarie 1854, Buzău – d. 10 mai 1925, București) doctor și drept și în științe politice la Paris (1878); intră în Partidul Conservator, devine deputat (din 1884), și ministru în diferite cabinete conservatoare în perioada 1888-1913; din iunie 1914 a fost ales președintele Partidului Conservator. A acceptat funcția de prim-ministru, în martie 1918, pentru a îmbunătăți condițiile dure impuse României de reprezentanții Puterilor Centrale.

⁶⁴⁵ Take Ionescu (n. 13 octombrie 1858, Ploiești – d. 22 iunie 1922, Roma) a intrat în politică alături de Partidul Național Liberal (1883-1885), apoi a aderat la Partidul Conservator (1891-1908), perioadă în care a fost ministru Cultelor și Instrucțiunii (1891-1895) și ministru de Finanțe (1904-1907). Din 1908 a înființat Partidul Conservator Democrat, cu care a participat la guvernarea conservatoare din 1912-1913, în care a deținut Ministerul de Interne.

⁶⁴⁶ ANIC, fond DPSG, dosar 108/1914, f. 16.

⁶⁴⁷ *Ibidem*, f. 17.

⁶⁴⁸ *Ibidem*.

⁶⁴⁹ *Ibidem*, f. 37.

ruși”⁶⁵⁰. Fără să existe simpatii pentru Imperiul țarist corpul ofițeresc din Vaslui credea că e mai bine „a coopera”⁶⁵¹ cu marele vecin din est.

Un zvon răuvoitor, lansat cel mai probabil de propaganda Puterilor Centrale, afirma că, la o consfătuire cu ofițerii superiori, prințul moștenitor Ferdinand ar fi făcut declarații contrare opiniei publice, având un dialog cu generalul Ioan Culcer⁶⁵²:

„Ferdinand: Cu toate acestea, domnilor, va trebui ca fiecare să-și facă datoria și să luptăm alături de Austria.

Culcer: Mă îndoiesc, Alteță, că veți găsi vreun general român care să-și asume o așa de mare responsabilitate și care nu corespunde cu expresia țării și voința poporului nostru.

Ferdinand: Atunci, conform legii, acel general va fi împușcat!

Culcer: Atunci vor trebui împușcați toți generalii și ofițerii români”⁶⁵³.

În vizită la cazarma Regimentului VII „Racova” 25 Infanterie agentul „Z” discută cu ofițerii activi și de rezervă, cu subofițerii și cu soldații. Împreună cu sublocotenentul G. Pădure agentul a discutat cu mai mulți soldați și gradați, pe care i-a întrebat dacă, în opinia lor, armata română ar trebui să treacă Prutul. Răspunsul a fost spontan: „Putem să-l trecem când austriecii vor ocupa Basarabia”⁶⁵⁴.

Un elev de la Școala Militară de Ofițeri din Iași și aflat ca plutonier instructor la Regimentul 53 Infanterie din capitala Moldovei, Rota, a discutat cu colegii și ofițerii despre politica României. Aceștia au afirmat la unison că indiferent de deciziile politice, din punct de vedere militar ar trebui să avem un deziderat: „niciodată contra Rusiei”⁶⁵⁵. Aceeași discuție, dar cu mai mulți săteni rezerviști despre o eventuală alianță cu Austria, a primit următorul răspuns: „Cum vrei dle plutonier să-ți meargă picioarele, când inima nu te împinge la așa ceva?”⁶⁵⁶ La finalul raportului agentul „Z” a concluzionat că „spiritele sunt absolut contrarii Austriei, dar fără vreo dragoste pentru Rusia”⁶⁵⁷, iar acestea nu au fost induse de vreo influență străină.

Ofițerul G.M., trimis de DPSG pentru a sonda starea de spirit între colegi, camarazi, prieteni și cunoscuți din Moldova a raportat la finalul lunii august 1914 că aproape în unanimitate armata „este cu totul de partea unei cooperări cu Tripla Înțelegere contra Austriei și Germaniei”⁶⁵⁸. Motivul este și el explicat destul de plastic: „O Rusie învinsă este mai periculoasă decât o Austrie învingătoare”⁶⁵⁹, iar teritoriile luate de la ruși nu se vor putea păstra sau se va face cu mari eforturi, în timp ce teritoriile austriece vor necesita puțin efort pentru a fi menținute.

⁶⁵⁰ *Ibidem*.

⁶⁵¹ *Ibidem*.

⁶⁵² General Ioan Culcer (n. 29 iulie 1853, Târgu-Jiu – d. septembrie 1928, București) a fost secretar general al Ministerului Apărării (1904-1907), inspector general al armatei, guvernator în Cadrilater (1913-1914), comandant al Armatei I (15 august-11 octombrie 1916) și ministrul Lucrărilor Publice (ianuarie-martie 1918).

⁶⁵³ ANIC, fond DPSG, dosar 108/1914, f. 38.

⁶⁵⁴ *Ibidem*.

⁶⁵⁵ *Ibidem*.

⁶⁵⁶ *Ibidem*.

⁶⁵⁷ *Ibidem*.

⁶⁵⁸ *Ibidem*, f. 65.

⁶⁵⁹ *Ibidem*.

Principele Ferdinand era protagonistul unui alt zvon, care încerca să-l decredibilizeze. I se reproșa că „ar voi să mergem cu Austria”⁶⁶⁰ și aflând voința poporului s-ar fi decis să abdice în favoarea principelui Carol. Acesta, fiind în Germania, a fost rechemat de urgență în țară, însă Majestatea Sa Carol I ar fi rugat autoritățile de la Berlin și Viena să întârzie cât mai mult revenirea principelui. Alt zvon dădea ca sigur revolta a două regimente, care au cerut „să fie duse”⁶⁶¹ să ocupe Transilvania. De asemenea, la Regimentul 48 Infanterie rezervă din Buzău s-a ieșit în corpore la raport pentru același lucru.

Generalul Alexandru Iarca⁶⁶², comandantul Corpului 3 Armată, ar fi chemat ofițerii din subordine și i-a întrebat cu cine ar dori să lupte. Aproape în unanimitate răspunsul a fost că trebuie să mergem cu Rusia împotriva Austro-Ungariei. Un maior din Focșani a făcut imprudența să afirme că ar fi bine să mergem alături de Austria, iar generalul Iarca a replicat: „Regret că nu suntem în stare de război, căci te-aș împușca”⁶⁶³. Generalul Alexandru Iarca nu făcea un secret din atitudinea sa antantofilă, pe care o afișa în mod public. Realitatea era că generalul Iarca a fost solicitat de premierul Brătianu, la finalul lunii iulie 1914, să inspecteze regimentele de infanterie și artilerie aflate în subordinea Corpurilor 3 și 5 Armată și „să consilieze ofițerii de rezervă... să-și facă datoria”⁶⁶⁴. Acesta și-a testat subordonații și la final a întocmit un raport către premier. Printre altele, în material scria: „Lumea românească, masa cea mare, urăște cu înverșunare pe Austria. În timpul inspecției mele m-am convins că ofițer și soldat n-au alt inamic decât pe unguri și pe nemți”⁶⁶⁵.

Concluzia agentului G.M. era aceea că, în cazul unei alianțe militare cu Austro-Ungaria împotriva Rusiei „vom avea multe cazuri de dezertare de la datorie, multe de nesupunerii și multe unități se vor preda fără luptă”⁶⁶⁶. Cauza acestor posibile acțiuni era tocmai educația din școlile militare și din unități când „la orice ocazie”⁶⁶⁷ se vorbea despre luarea Transilvaniei de unguri și modul urât în care se comportă cu românii. După atâția ani de infuzie cu ideea națională era practic imposibil să fim aliați cu asupritorii neamului nostru de peste munți.

Rapoartele agenților au fost analizate și pe baza lor s-au întocmit sinteze către beneficiarii legali, atât politici, cât și militari. Profesionalismul DPSG, prin obținerea de date corecte și anticipative, a contribuit la luarea unor decizii politico-militare în asentiment cu populația. Până la acel moment vor mai trece 2 ani, timp în

⁶⁶⁰ *Ibidem.*

⁶⁶¹ *Ibidem.*

⁶⁶² General Alexandru Iarca (n. 1854 – d. 1933) a participat la Războiul de Independență (1877-1878) cu Regimentul 1 linie. A comandat Regimentul 5 Călărași (1893-1894), a fost șef de stat-major la Divizia 4 Infanterie București (1894-1896) și la Corpul 3 Armată (1896-1899). A comandat Brigada 10 Infanterie (1901-1909), Divizia 5 Infanterie (1909-1913) și Corpul 3 Armată (1913-1914). În iulie 1914 a fost numit subinspector general al armatei, până în aprilie 1916, când a trecut în rezervă.

⁶⁶³ ANIC, fond DPSG, dosar 108/1914, f. 65.

⁶⁶⁴ Petre Otu, „Plebiscitul” generalului Iarca, în revista *Magazin Istoric* nr. 4/2015, p. 45.

⁶⁶⁵ *Ibidem.*

⁶⁶⁶ ANIC, fond DPSG, dosar 108/1914, f. 66.

⁶⁶⁷ *Ibidem.*

care starea de spirit a populației s-a „copt” pentru intrarea în război de partea Antantei, alături de Rusia⁶⁶⁸, adică a voinței celei mai mari părți a românilor.

BIBLIOGRAFIE

Arhivă

- Arhivele Naționale Istorice Centrale, (ANIC)
- fond Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale,(fond DPSG)

Presă

- Otu, Petre „*Plebiscitul*” generalului Iarca, în revista *Magazin Istoric* nr. 4/2015.

Lucrări speciale și generale

- Bodea, Dan; Saftiu, Nicu; *O analiză asupra pericolului reprezentat de o Rusie victorioasă în Primul Război Mondial pentru aliatul său român, în Studii slătinene, an VIII, vol. XV, nr. 2/2014, Omagiu profesorului Constantin Bușe*, (coord. Ion Ivașcu), Editura Hoffman, 2014.
- Mamina, Ion, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 1997.

⁶⁶⁸ Un studiu de caz pe acest subiect: Dan Bodea, Nicu Saftiu, *O analiză asupra pericolului reprezentat de o Rusie victorioasă în Primul Război Mondial pentru aliatul său român*, în *Studii slătinene, an VIII, vol. XV, nr. 2/2014*, mondial pentru aliatul său român, în *Studii slătinene, an VIII, vol. XV, nr. 2/2014, Omagiu profesorului Constantin Bușe*, (coord. Ion Ivașcu), Editura Hoffman, 2014, p. 157-158.